

Vergaderjaar 2007–2008

31 200 V

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008

A

VERSLAG VAN EEN MONDELING OVERLEG

Vastgesteld 16 oktober 2007

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelings-samenwerking¹ heeft op 2 oktober 2007 overleg gevoerd met minister Verhagen van Buitenlandse Zaken en minister Koenders voor Ontwikkelings-samenwerking.

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand verslag uit.

De voorzitter van de commissie,
De Graaf

De griffier van de commissie,
Hamilton

¹ Samenstelling:

Van den Berg (SGP), Van der Linden (CDA), Dupuis (VVD), Rosenthal (VVD), Ten Hoeve (OSF), De Graaf (VVD), (voorzitter), Vedder-Wubben (CDA), Kox (SP), Russell (CDA), (1e vice-voorzitter), Schouw (D66), Van Driel (PvdA), Eigeman (PvdA), Franken (CDA), Thissen (GL), Van Kappen (VVD), De Boer (CU), K. G. de Vries (PvdA), Willems (CDA), Haubrich-Gooskens (PvdA), Hillen (CDA), Smaling (SP), (2e vice-voorzitter), Koffeman (PvdD), Böhler (GL), Strik (GL), Kuiper (CU), Elzinga (SP), Vliegthart (SP) en Yildirim (Fractie-Yildirim).

Voorzitter: de heer De Graaf

Aanwezig: de leden Elzinga, De Graaf, Eigeman, Haubrich-Gooskens, Ten Hoeve, Van Kappen, Russell, Smaling, Vliegenthart, Willems, Kuiper en Vedder-Wubben.

Tevens zijn aanwezig de heer Hamilton, griffier, twee medewerkers van de bewindslieden en een notuliste.

De **voorzitter**: Ik heet de bewindslieden welkom bij deze gedachte-wisseling met de commissie BDO. Vroeger waren er drie aparte commissies die uit een oogpunt van efficiency samengevoegd zijn tot één. Wij vinden het plezierig aan het begin van de nieuwe Kamerperiode met u beiden een kort gesprek te voeren. Ik geef u eerst de gelegenheid om iets te vertellen over uw voornemens voor deze kabinetsperiode. Daarna kunnen de commissieleden u vragen stellen.

Minister **Verhagen**: Een aantal van u ken ik al door de debatten over het Europese beleid aan de vooravond van de discussies over het nieuwe verdrag. Daarbij heb ik uw Kamer als een internationaal georiënteerde Kamer leren kennen. Voor een aantal anderen is het een nieuwe kennismaking. Ik vind het plezierig dat wij dat in deze vorm kunnen doen. Een hoofdstelling waarmee ik het buitenlandse beleid tegemoet treed is dat wij te maken hebben met een globaliserende wereld, een wereld die aan veel veranderingen onderhevig is. Sinds de val van de Muur, nine eleven en de terroristische aanslagen is het een wereld geworden die minder houvast dan vroeger biedt. Ook heeft deze wereld grote invloed op ons doen en laten in Nederland. Mijn stelling is dat je in een globaliserende wereld door middel van een actief buitenlands beleid kunt bijdragen aan het versterken van de veiligheid, de werkgelegenheid, de welvaart en het milieu in Nederland. Het hoofduitgangspunt is dat een internationale oriëntatie in ons belang is. Ik wil een actieve opstelling buiten onze grenzen om daarmee ook de positie van de Nederlanders in ons eigen land veilig te kunnen stellen of te verstevigen. Ik ben ervan overtuigd dat een nationalistische opstelling – het buitensluiten van de boze buitenwereld – uiteindelijk zal leiden tot minder veiligheid, werkgelegenheid en welzijn. In toenemende mate zal een draagvlak voor het buitenlandse beleid moeten worden gevonden in Nederland. De tijd dat een internationale opstelling welwillend tegemoet werd getreden, of het nu gaat over ontwikkelingssamenwerking of buitenlands beleid in den brede, is voorbij. Wij moeten kiezen voor een internationale lijn en werken aan een draagvlak voor het buitenlandse beleid.

Het meest significant op dat punt was het referendum en het «nee» dat daaruit volgde. Opeenvolgende kabinetten werkten aan een Europese samenwerking, maar gebleken is dat er geen draagvlak was voor het verdrag dat destijds voorlag. Uit volle overtuiging heeft het kabinet gekozen voor een actieve en positieve rol van Nederland op het internationale podium, reden waarom dit als eerste pijler in het coalitieakkoord is opgenomen. Ik hoef deze commissie niet te overtuigen van de relevantie van het buitenlands beleid. Wij weten echter dat daarover in de Nederlandse samenleving anders wordt gedacht. Dit heeft te maken met de ontstane onzekerheid en een zoektocht naar zekerheid door middel van een meer naar binnen gerichte houding.

Ik wil werken aan een draagvlak voor het buitenlandse beleid. Verder wil ik inzichtelijk maken dat dit beleid in het belang is van de Nederlandse burger. Hierdoor kunnen twijfels over de globalisering worden weggenomen. De globalisering is een feit: als wij ons niet met de wereld bemoeien, bemoeit de wereld zich wel met ons. Om dit te realiseren moet op basis van waarden als solidariteit, vrijheid, democratie, mensenrechten

en humaniteit een realistische koers worden uitgestippeld. Ik wil streven naar een betere wereld. Dat doe ik niet alleen omwille van het ideaal, maar ook omdat het beter is voor Nederland zelf. Hierbij zijn de door mij genoemde waarden vaste ankers voor het voeren van dat buitenlandse beleid. Ik wil deze waarden uitdragen, niet als een Don Quichotte of met een opgeheven vingertje, maar ik wil wel iets bereiken. Dat betekent dat je bij de keuze van je instrumenten het doel in het oog moet houden en niet het middel tot doel moet verheffen.

Hierbij zijn mensenrechten een prioriteit. In de afgelopen jaren is daaraan te weinig aandacht besteed in het buitenlandse beleid. De universaliteit van de mensenrechten staat onder druk. De afgelopen week heb ik dit weer gemerkt in mijn contacten en marge van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Landen, die op het punt van mensenrechten een slecht record hebben, wijzen er heel snel op dat dit in de eigen culturele verschillen zit. De kracht van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is juist die universaliteit en dat betekent dat deze rechten overal gelden. Om deze reden heb ik mij nadrukkelijk ingespannen om herkozen te worden in de Mensenrechtenraad. Ondanks het feit dat wij er laat mee begonnen zijn en veel stemmen aan andere landen waren toegezegd, zijn wij toch gekozen. Het was een intensieve campagne die ertoe leidde dat Nederland vice-voorzitter werd van de Mensenrechtenraad. Ik weet, dat er kritiek is op de eenzijdige samenstelling en de eenzijdige richting van deze raad, maar als je er zelf niet bij zit, kun je er helemaal niets aan doen. Wij hebben ons fors bemoeid met de wijze waarop deze raad moet gaan functioneren. Ik ben er blij om dat wij de periodic review hebben kunnen realiseren. Elk land dat lid is van de Mensenrechtenraad moet zichzelf onderwerpen aan toezicht op het naleven van de mensenrechten in het eigen land. Dit geldt dus ook voor Nederland. Binnen- en buitenland raken elkaar hierbij. Als je andere landen op het gebied van mensenrechten aanspreekt, krijg je dit keihard terug. Je eigen mensenrechtensituatie moet goed op orde zijn. Ik noem het volgende voorbeeld, los van de politieke appreciatie. Ik sprak de Chinese ambassadeur aan op de vrijheid van godsdienst omdat dit land een aantal zendelingen het land had uitgezet. Ik kreeg meteen terug dat men in ons land de Koran zou willen verbieden. Mijn reactie was dat het hierbij niet ging om een door het land gedragen mening, maar toen werd fijntjes opgemerkt: dat kunt u wel zeggen, maar de partij van degene die dat zei steeg na die uitspraak in de peilingen tot 30 zetels. Met andere woorden: andere landen letten heel goed op wat in Nederland gebeurt.

Wij moeten blijven investeren in internationale samenwerking, zowel multilateraal als Europees. Wij hebben daar grote voordelen bij vanwege onze banen en onze veiligheid en omdat wij problemen effectiever kunnen aanpakken omdat dit alleen niet lukt. Naar mijn mening is ons land gediend met een vriendschappelijke band met de VS omdat wij belangrijke waarden en normen delen. Amerikaans leiderschap blijft onmisbaar in een snel veranderende wereld. Ik wijs op het Midden-Oosten waar juist vanwege de toegenomen belangstelling van de VS uitzicht bestaat op een doorbraak die hopelijk in november kan worden gerealiseerd. Ons land moet blijven bijdragen aan internationale conflictpreventie, terrorismebestrijding, conflictoplossing en vredeshandhaving. Dit is te zien in Afghanistan en Afrika. Dit is ook met deze woorden in het regeerakkoord opgenomen. Ook onze actieve betrokkenheid bij het Midden-Oosten is hiervan een voorbeeld.

Nog een punt waar ik mij ambitieus voor wil inzetten, waarbij het gecoördineerde buitenlandse beleid specifiek een rol speelt, is de internationale duurzaamheid. Op dit punt moet een geïntegreerd buitenlands beleid worden gevoerd, waarbij Ontwikkelingssamenwerking, Buitenlandse Zaken en Defensie een bijdrage moeten leveren.

Minister **Koenders**: Ik dank u voor de geboden mogelijkheid om vanmiddag met u kennis te maken. De minister voor Ontwikkelingssamenwerking komt niet vaak in de Eerste Kamer. Ik vind het een grote vooruitgang dat u een commissie hebt waarin alle drie de beleidspunten die wij geïntegreerd proberen vorm te geven aan de orde komen, hoewel het interessant is dat u vroeger een commissie voor Ontwikkelingssamenwerking had. Ik zie het als een vooruitgang dat wij proberen de positie van Nederland in de wereld geïntegreerd vorm te geven. Het is belangrijk dat ook in de Eerste Kamer goed wordt uitgelegd wat Ontwikkelingssamenwerking doet, wat wij willen bereiken en wat de effectiviteit en het draagvlak van onze hulp is.

Ontwikkelingssamenwerking vindt momenteel plaats in een radicaal veranderde situatie ten opzichte van vroeger, de jaren vijftig en zestig. Er is geen sprake meer van een Eerste, Tweede of Derde Wereld. Er is een schakering van landen waarin de verschillen in armoedecijfers binnen en tussen landen de afgelopen periode aanmerkelijk zijn toegenomen. In China, India en Latijns Amerika worden miljoenen op een positieve manier uit de armoede getrokken. Tegelijkertijd zijn er nog enorme aantallen zeer arme bewoners. Collier spreekt over the Bottom Billion, een miljard mensen aan de onderkant van de samenleving die zichzelf daar niet uit kunnen tillen. Zij worden overgeslagen door de kapitaalstromen naar ontwikkelingslanden.

De context van ontwikkelingssamenwerking is veranderd. Er vindt een privatisering van kapitaalstromen, buitenlandse investeringen en handel plaats. Op deze manier moeten landen zich ontwikkelen. Daarnaast zijn er nieuwe donoren die een heel andere rol in de wereldeconomie spelen. China en islamitische fondsen zijn daar een voorbeeld van. Verder hebben wij er veel verticale fondsen bij gekregen: filantropen die veel geld meebrengen. In die kapitaalstromen krijgt ontwikkelingssamenwerking langzaam maar zeker een eigen rol, niet minder, maar wel een rol die zijn eigen niche moet bepalen en zich vooral moet richten op die velen die niet geadresseerd worden door investeringen en handel of gevangen zitten in een traditionele handelsstructuur. Dit betekent risico's nemen, omdat geïnvesteerd moet worden in landen waar de risico's het grootst zijn. De afgelopen jaren is veel geleerd over situaties waarin ontwikkelingssamenwerking wel of niet werkt en op welke basis dit moet plaatsvinden. Soms gebeurt dit op een onzichtbare manier. Projectbenadering heeft, terecht, veel aan invloed verloren. Het waren kleine eilandjes van veranderingen die niet opgevolgd werden. Nu wordt gewerkt in onderwijssectoren en gezondheidszorg. Ik noem ook de stimulering van de private sector. Bij de sector onderwijs heb je het over samenwerking met ministeries van onderwijs, capaciteitsopbouw, opleiding van leraren en leraren en het bouwen van scholen.

Nederland heeft op het terrein van ontwikkelingssamenwerking een goede naam, maar er zijn nog grote problemen omdat het moeilijk is om in probleemgebieden de beoogde doelen te bereiken. Dit jaar staan wij opnieuw op de eerste plaats van het meest invloedrijke forum, het Global Development Forum in Washington dat naar effectiviteit en kracht van ontwikkelingssamenwerking kijkt.

Het geïntegreerde buitenlandse beleid is de eerste pijler. Deze regering ziet de rest van de wereld als een kans en niet als een risico. Eergisteren kwam ik terug uit de democratische republiek Congo. Je wordt stil als je naar een antwoord zoekt op de vraag welke interventiemechanismen in zo'n fragiele staat met zoveel problemen kunnen worden gebruikt om het ontwikkelingsproces te katalyseren. Je kunt een bescheiden rol spelen met noodhulp die helaas nodig blijft – wij hebben daar verschrikkelijke kampen gezien – en bij daadwerkelijke ondersteuning van de economische ontwikkeling en een goed bestuur.

De millenniumontwikkelingsdoelstellingen zijn een primair ijkpunt. Niet omdat dit op alle fronten de best verdedigbare doelstellingen zijn, maar

omdat ze algemeen zijn aanvaard. Ze mobiliseren en ze maken verantwoordelijk, in die zin dat als wij geen bijdragen leveren of als in bepaalde landen geen voortgang is, beter benoemd kan worden wie verantwoordelijk is voor het niet halen van de doelen. Wij werken daarmee op drie fronten. In het multilaterale stelsel zal de hervorming van de Wereldbank die de afgelopen periode een enorme knauw heeft gekregen een grote uitdaging zijn. Het gezag van de Wereldbank is ondergraven en tegelijkertijd is dit de centrale multilaterale instelling. Nederland zal een belangrijke rol spelen om samen met onze mensen in Washington, waaronder de heer Wijffels, te proberen de strategische rol van de Wereldbank te helpen vormen, ook in de richting van de millenniumontwikkelingsdoelstellingen. Een tweede kanaal is dat van de civiele samenleving. Die wordt nog belangrijker maar op een manier die ook aan herijking toe is. Ontwikkelingssamenwerking met een ander land in bijvoorbeeld een sector, betekent eigenlijk dat je belastinggeld van hier naar de kas van een andere regering overmaakt. Je moet vertrouwen in zo'n regering hebben, maar het kan de meest effectieve manier van hulp zijn. De verantwoordingsplicht is echter aan de Eerste en de Tweede Kamer en niet aan de mensen die in die landen zelf wonen en die het beste kunnen zien of de doelen van de hulpverlening en samenwerking worden gehaald. Hierbij gaat het tevens om het volgen van het budget en de mate van vergroting van het ownership.

Het derde punt is de bilaterale hulp. Wij hebben 36 partnerlanden. Bij landen die de millenniumontwikkelingsdoelstellingen hanteren, spelen vier tekortkomingen een rol waarvoor extra investeringen moeten komen. Bij het thema groei en verdeling valt op dat in de afgelopen periode, doordat veel in sociale sectoren is geïnvesteerd, de groeiagenda achterop is geraakt. In Uganda bijvoorbeeld kan veel worden geïnvesteerd in onderwijs en gezondheidszorg, maar er zijn ook geen wegen die Uganda met de zee verbinden of energiecentrales die meer dan de huidige 5% energie leveren. De groeiagenda moet terug. Dat doen wij multilateraal. Verder hebben wij het centrale vraagstuk van verdeling achter ons gelaten. Wij werken nu in het kader van samenwerking met het bedrijfsleven met verzekeringssystemen voor ook de armste bevolking. In Afrika is niemand bereid om van tevoren voor iets te betalen wat je later misschien uitgekeerd krijgt. Daarvoor moet je vertrouwen hebben in instituties, organisaties en bedrijven. In Nederland wordt met het bedrijfsleven samengewerkt om dat vorm te geven waardoor mensen nu voor het eerst in Nigeria en Tanzania basisverzekeringen kunnen krijgen.

Bij de fragiele staten speelt de 3D-benadering een rol: samenwerking met Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking. Ieder element is vaak voorwaarde voor het slagen van een ander element. Als je er een vergeet, ga je meestal onderuit. Als je bij Afghanistan de militaire component eruit haalt of de ontwikkelingspoot heb je een probleem. Ook diplomatie met Pakistan is onmisbaar. Deze zaken hebben een inherente samenhang.

Een ander punt is het milieu. Er zijn resultaten van de enorme imprint vanuit Westerse landen en in toenemende mate van China en India op de milieugebruiksruimte. De consequenties dragen echter nu Afrika en Zuid-Azië. De landen die het minst hebben bijgedragen aan de uitstoot moeten straks de grootste kosten betalen voor adaptatie. Wij kunnen dijken bouwen, maar Bangladesh niet.

Wij hebben een scan gemaakt van de millenniumontwikkelingsdoelstellingen waaruit blijkt dat de situatie voor vrouwen in ontwikkelingslanden dramatisch is. Denk aan de moeder- en kindsterfte en het toenemende geweld tegen vrouwen. In Congo heb ik dit net gezien. Duizenden vrouwen zijn verkracht en verminkt. Zij dragen de zwaarste lasten van het conflict. In een aantal landen is sprake van een achteruitgang van de situatie van vrouwen en dat vereist een nieuwe investering. Nederland kan, vanuit de analyse die gemaakt is, meer doen aan groei en verdeling,

milieu, fragiele staten en de positie van vrouwen. Ontwikkelingssamenwerking doet dit samen met de collega's in het kabinet. Het eerste project over de millenniumontwikkelingsdoelstelling op het terrein van landbouw is aan alle collega's gepresenteerd. Voor het kabinet gaat het om eerlijke handel, stabiele monetaire verhoudingen, voorspelbare kapitaalstromen als macro-onderdeel, maar het gaat vooral om de bondgenoten elders. Bij het bedrijfsleven begint zich een interessante agenda te ontwikkelen. Bedrijven bekijken hoe ze in armere landen kunnen bijdragen aan investeringen, technologieoverdracht en werkgelegenheid. Dit zijn niet de traditionele ontwikkelingsorganisaties. Het zijn mensen die vanuit de techniek en de organisatie kennis overdragen aan landen die de boot dreigen te missen doordat ze bij het globaliseringsproces geen voordeel hebben bij handel en investering.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

De heer **Russell**: Ik heb de eer gehad om een deelsessie tijdens een ambassadeursconferentie over handel voor te zitten. Een van de opmerkingen was dat Nederland zichzelf zo verschrikkelijk slecht op de kaart zet doordat de problemen met terrorisme en islam zo stevig zijn aangezet waardoor het buitenland niet meer weet wat het aan Nederland heeft. De ambassadeurs waarschuwden omdat onze naam, intrinsiek, op veel gebieden waarop wij nu de verkeerde signalen afgeven, in het buitenland erg goed is. In Maastricht zei de bewindsman dat het mondiale BNP tussen 1995 en 2005 met 45% gestegen is, van 37,5 biljoen naar 54 biljoen. Het Nederlandse BNP steeg in dezelfde periode met 25%. Dit geeft volgens mij aan dat wij het niet zo goed hebben gedaan, als je het mondiale BNP als benchmark neemt. Volgens mij hoort dit bij een geïntegreerde aanpak. De door u neergelegde wensen zullen uiteindelijk mede moeten worden gefinancierd uit wat in zich snel ontwikkelende economieën verdiend moet worden. Wat kunnen wij meer doen om tot die 45% te komen?

De heer **Kuiper**: Ik was aangenaam verrast door een stuk over de finaliteit van Europa bij de documentatie. Dit voorjaar hadden wij een kort debat over de vraag waar wij piketpaaltjes in de toekomst kunnen slaan. Dit heeft een binnenlands politiek aspect. Afgelopen vrijdag was een conferentie met beide Kamers van de Staten-Generaal. De heer Tjeenk Willink zei: als je een duidelijke visie hebt op wat je als land wilt – een visie op de samenleving – kun je Europa beter tegemoet treden. In zekere zin kan een kader worden ontwikkeld waardoor je een verdere afweging kunt maken. Kunnen wij een bijdrage verwachten van de minister van Buitenlandse Zaken? Hoe gaan wij om met de finaliteitsdiscussie en met de binnenlands-politieke component?

De volgende vraag is voor de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Er is een veld van actieve organisaties, zoals ngo's, de NOVIB, enzovoorts. Hoe verhoudt Ontwikkelingssamenwerking zich daarmee? Dit veld is mede door allerlei financieringsstromen steeds in ontwikkeling. Welke betekenis hecht u daaraan?

De heer **Ten Hoeve**: Minister Verhagen zei zich sterk te maken voor kernwaarden als mensenrechten en democratie, zonder het vingertje omhoog te steken. Hebt u in dat kader de moed gehad om voor Kosovo de suggestie te doen dat een mogelijke grenswijziging een oplossing kan zijn? Mag ik daaruit concluderen dat u bij meer bijna onoplosbare conflicten, de mogelijkheid van – als daartoe aanleiding is – grenswijzigingen overweegt om daarmee flexibiliteit te brengen in de starre aanpak bij het handhaven van wat er is?

Mevrouw **Vedder-Wubben**: Ik heb een vraag aan de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Gebleken is dat hij zeer begaan is met het lot van vrouwen. Nu hij zegt dat de situatie van vrouwen verslechtert en niet verbetert, vraag ik mij af op welke wijze men daar iets aan kan doen. Wordt er wel eens gedacht aan de oma's die vaak voor kleinkinderen moeten zorgen omdat de middengroep overlijdt door bijvoorbeeld hiv en aids?

Hij sprak verder over het vergroten van het ownership in de ontwikkelingslanden. De landen moeten zelf de financiële stromen gaan volgen. Op welke wijze kunnen zij dat? Worden zij hierin getraind en zo ja, door wie?

De heer **Van Kappen**: De minister van Buitenlandse Zaken zei dat een draagvlak bij de bevolking in deze onzekere tijden belangrijk is. Per slot van rekening kun je buitenlands beleid niet eten. Hoe denkt het ministerie van Buitenlandse Zaken de communicatie met de bevolking te verbeteren, zodat mensen beter begrijpen dat wij buitenlandse beleid nodig hebben? De minister voor Ontwikkelingssamenwerking sprak over de 3D-benadering. Humanitaire organisaties hoeven geen verantwoording aan de politiek af te leggen. Hoe breng je bij crisisbeheersingsoperaties meer samenhang in de taken in het civiele domein om een vredesproces van de grond te trekken? Militairen leggen verantwoording af aan de politiek. UNDP en ngo's leggen geen verantwoording aan de politiek af. Hoe kan de minister voor Ontwikkelingssamenwerking daarin verbetering aanbrengen?

De heer **Willems**: Ik was blij te horen dat de minister voor Ontwikkelingssamenwerking sprak over samenwerking met het bedrijfsleven. Door mijn ervaring geloof ik in dingen die Prahalad daarover schreef in The bottom of the pyramid. Ziet de minister, zoals Prahalad, een ombuiging naar meer samenwerking met het bedrijfsleven? Bij de meeste landen gaat het erom dat de economie op gang moet worden gebracht. Het bedrijfsleven kan daarbij een vitale rol spelen.

De heer **Eigeman**: Ik heb waardering voor de bijdrage van de bewindslieden. Er zitten mensen met ideeën aan tafel. Dit is ook van belang omdat wij iets terugkrijgen van onze traditionele internationale oriëntatie. Er zijn nota's en beleidsbrieven onderweg. De minister van Buitenlandse Zaken vindt mensenrechten van belang zodat ook aan de morele grondslag van ons buitenlands beleid meer aandacht kan worden besteed. Armoede en dreigende oorlogssituaties zijn genoemd, maar de situatie in het Midden-Oosten zelf is een constante bedreiging. Ik wil de spiritualiteit die de minister in de breedte toont, graag op dit punt toegespitst zien. Wij kunnen op dit punt een traditionele rol vervullen. Nederland heeft bijvoorbeeld bijzondere banden met Israël die meer gebruikt kunnen worden om in de explosieve situatie in het Midden-Oosten actief te zijn.

De minister voor Ontwikkelingssamenwerking sprak over het millenniumprogramma, waarbij hij ambitieuze dingen zei over groei, verdeling, vrouwen, milieu en fragiele staten. Wij moeten ook bezien hoe wij op deze vlakken samen met Europese partners dingen kunnen bereiken. Hierdoor kan samen met de EU meer samenhang in het beleid worden gebracht. Dit kan ook goed zijn voor de onderlinge verstandhoudingen in Europa.

De heer **Vliegenthart**: De minister van Buitenlandse Zaken benadrukte het belang van de transatlantische verhoudingen en dat min of meer toegespitst op de rol van de NAVO en de strategische discussie. Kunt u met een paar woorden de Nederlandse inzet benoemen?

De heer **Smaling**: Ik heb een vraag aan de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Ik ben blij dat er een minister is die al aan het begin van zijn periode deskundig is. Al heel lang geleden is een all inclusive nota over ontwikkelingssamenwerking verschenen. Sinds Een wereld van verschil en kort na de eerste Golfoorlog, Een wereld in geschil, hebben wij niets

meer gezien dat de allure van die nota had. Er zijn nota's verschenen op onderdelen van beleid, maar de veranderingen van de afgelopen 50 jaar vereisen dat op een gegeven moment de zaken op een rij worden gezet. De nota's die ieder jaar in het kader van de rijksbegroting verschijnen zijn snap-shots die op de komende begroting zijn gericht. Er zijn veel veranderingen sinds die nota's. Ik noem sectorale benadering, buitenlandbeleid waardoor het niet duidelijk is of eilandjes als Togo en Malawi daaronder vallen, lenen op de vrije kapitaalmarkt en fragiele staten – wat in lijkt te gaan tegen good governance als conditio sine qua non. Wat zijn de geleerde lessen? Hebben wij voldoende gedaan op dit gebied om de keuzes van nu te onderbouwen en te legitimeren? Ik wil u aanzetten tot een toezegging om een nota uit te brengen in uw ambtsperiode.

Minister **Koenders**: Ik begin met de laatste vraag: ik kom u gedeeltelijk tegemoet. De nota's Een wereld van verschil en Een wereld in geschil waren belangrijke nota's. Gezien de veranderingen in de wereld en andere manieren waarop hulp wordt gegeven, is het goed als daarbij wordt stilgestaan en als daaraan conclusies worden verbonden. Ik zal dit doen in de vorm van een beleidsbrief die over enkele weken naar de Kamer wordt gestuurd. Het is opzettelijk geen boekwerk geworden. Op het terrein van ontwikkelingssamenwerking hebben wij de afgelopen jaren veel geleerd, maar wij moeten niet het wiel opnieuw uitvinden. Op veel punten hebben wij relaties met landen en ik ben niet van plan die te verbreken. Voorspelbaarheid van hulp is belangrijk, ook richting de partners. In de nota zal ik bepaalde punten over de samenwerking met het bedrijfsleven en het maatschappelijke middenveld behandelen evenals zorgpunten over meer bureaucratie en beheersmechanismen waardoor het beleid te stroperig is geworden. Ook zullen vragen voorkomen die met het parlement moeten worden besproken. Wij zijn bereid om ook aan fragiele staten, zoals Congo, ontwikkelingssamenwerking aan te bieden. Hierdoor wordt het risicoprofiel hoger dan in Mozambique. Dat land heeft ontwikkelingssamenwerking nodig maar voorwaarden voor goed bestuur zijn bijna bereikt. Ik kom verder met een nieuwe categorisering van landen, zoals het bedrijfsleven doet met een verschillende portefeuille van risico's. Dit vereist discussie met het parlement omdat wij gehouden zijn aan de mening van de Algemene Rekenkamer, de accountancy en de belastingbetaler. Een draagvlak is belangrijk. Mensen moeten weten dat hun geld goed terecht komt. Een ander punt is de inhoud. Ik zal u op uw wenken bedienen door een beschrijving te geven en daaruit conclusies te trekken. U kunt dit stuk op korte termijn tegemoet zien.

Mijn visie op het terrein van maatschappelijke organisaties vind ik belangrijk. Maatschappelijke organisaties in Nederland zijn sterk en hebben een goede naam in de wereld. Ook in ontwikkelingslanden is de rol van de staat aan grote veranderingen onderhevig net als de rol van het middenveld. De Nederlandse regering steunt deze kanalen. Wel vraag ik mij af of de accountability van de organisaties zelf voldoende is. Ik zal hier nauwkeurig naar kijken. Het is mijn bedoeling om in mijn vier beleidsprioriteiten een beleidsdialoog te starten met de grote multilaterale organisaties hier. Zeker in crisissituaties is meer mogelijk voor het versterken van de coherentie. In die landen is geen functionerende overheid. Vanuit de VN is coördinatie moeilijk, reden waarom ook vanuit bilateraal oogpunt eenzelfde type inzet nodig is. Volgens mij is hierover goed met deze organisaties te spreken. In de 3D-benadering zien wij een verschil in ngo's, waarvoor ruimte moet worden gecreëerd binnen de autonomie van de organisaties.

De rol van vrouwen blijkt uit een objectieve waarneming met betrekking tot het halen van de twee millenniumontwikkelingsdoelstellingen die te maken hebben met het aantal jongens en meisjes dat naar school gaat. Moedersterfte neemt in een aantal landen sterk toe. Verder zijn er in een aantal landen epidemische vormen van geweld tegen vrouwen. Dit doet

zich vooral voor in Centraal-Amerika en grote delen van Afrika, als uitvloeisel van conflicten waar de sociale structuur kapot is gemaakt. In Congo zijn er duizenden verminkte vrouwen. Dit probleem lossen wij helaas niet op maar er kan aandacht voor komen.

Bij de werkgelegenheid is microfinanciering een belangrijk instrument. Op het gebied van seksuele en reproductieve rechten, gezondheidszorg, werkgelegenheid en microfinanciering is versterking nodig van het beleid. Aids-wezen en grootmoeders vormen een groot probleem. Met de WHO en het Global Fund worden daarvoor programma's ontwikkeld. Wellicht moet bezien worden of daartoe ook versterking nodig is.

De Wereldbank, de IMF en het Nederlandse ministerie van Financiën houden zich bezig met budgettering en de accountability van de overheidsuitgaven in ontwikkelingslanden. Dit zijn essentiële onderdelen van het voorwaardenbeleid met betrekking tot een macro-economische stabiliteit. Daarnaast vind ik het belangrijk dat, gelet op accountability van parlementen ter plekke, gezien wordt wat er gebeurt. Veel parlementen hebben er geen idee van wat de donoren doen. In veel programma's van capacity-building in ontwikkelingslanden is sprake van training. Ontwikkelingssamenwerking verandert van geldoverdracht naar kennisoverdracht en training.

In een blad van VNO stond dat ik geen interesse zou hebben in het bedrijfsleven, maar dat is volstrekt onjuist. Wij komen hierover met een speciale nota. Ik zie enorm veel mogelijkheden van microfinanciering tot nieuwe projecten. In het regeerakkoord staat dat het ORET-programma zal worden herijkt. Daarin zal vooral aandacht worden besteed aan het middenen kleinbedrijf en armere landen. Wanneer wij de precieze regeling hebben geformuleerd, zullen wij die aan u doen toekomen. De ORET-regeling is zeer goed maar zij heeft twee nadelen. De regeling wordt niet gecontroleerd op ontwikkelingswaarden. Het criterium is dat het voor ontwikkeling niet negatief mag zijn. Je ziet dat veel transacties ook op de commerciële markt hadden kunnen plaatsvinden. Dan heb je de publieke sector niet nodig. Verder richt de regeling zich weinig op infrastructuur en investeringen. Zij heeft meer een element van gedwongen winkelnering gekregen.

Tot slot. De Europese hulpverlening is vergeleken met tien jaar geleden sterk verbeterd toen er veel bureaucratie was. Het is de bedoeling om een werkverdeling in Europa af te spreken. Hierbij moet er rekening mee worden gehouden dat Nederland niet in alle sectoren kan zitten.

Minister Verhagen: In reactie op de opmerking van de heer Russell wijs ik op Afghanistan, het vierde armste land ter wereld, maar met een stijging van het BNP met 60%. Het ligt eraan vanuit welke startpositie je redeneert. Buitenlandse Zaken is ook afhankelijk van het imago van Nederland dat kan leiden tot het niet uitbreiden van investeringsmogelijkheden, enzovoorts. In de discussies in de aanloop tot een nieuwe verdragswijziging hebben wij veel tijd besteed aan het uitleggen van onze positie. De houding dat Nederland zich naar binnen zou hebben gekeerd en dat de tolerantie verdwenen is, is aan het veranderen maar dat kost tijd. Globalisering en werkgelegenheid gaan ook over het inspelen op kansen. Het gaat daarbij vooral om China, India en Brazilië. In China opende ik een landbouwseminar. De Chinezen zijn geïnteresseerd in onze kennis over de glastuinbouw en innovatie op dat terrein. Dat zijn niches in de wereldmarkt, maar Nederland steekt daar bovenuit. Dit gaat dus verder dan een handelsmissie of staatsbezoeken. In Brazilië vindt een gecombineerde samenwerking plaats tussen Ontwikkelingssamenwerking, Buitenlandse Zaken en Economische Zaken op het gebied van ontwikkeling van biobrandstoffen.

Ik kom bij het punt van mensenrechten en sancties. Het doel is niet een sanctie, het doel is verbetering van de mensenrechten. Daarom moet naar de effectiviteit van het instrumentarium gekeken worden. Soms is

optreden door middel van de VN nodig en soms is een drukmiddel via de EU, de VS of met andere landen nodig. Enige tijd geleden zei ik, sprekend over Iran, dat mijn voorkeur uitging naar sancties via de VN omdat Iran zich niet houdt aan de resoluties. Daarover ontstond discussie omdat ik buiten de VN om zou willen handelen. Toen het om Birma ging, riep de afgelopen week de Kamer dat er buiten de VN om gehandeld moest worden en dat er het liefst nog een consumentenboycot overheen moest. Niets staat vast en dat betreft ook mijn opmerking over Kosovo. Daar dreigt iets wat de EU of de NAVO kan splijten. Het kan ertoe leiden dat landen hun troepen uit KFOR terughalen, zie Griekenland. Blokkades bij voorbaat voor een oplossing die partijen overeenkomen leiden ons op de verkeerde weg. In dat kader heb ik gezegd dat, als beide partijen een dergelijke overeenkomst maken, ik bereid ben te spreken over wijziging van de grenzen of het splitsen van Kosovo. Ik heb niet zozeer een pleidooi gehouden voor het splitsen van Kosovo, maar ik heb gewezen op de dreiging van een eenzijdige uitvoering van onafhankelijkheid door Kosovo. Je kunt dan alleen nog kiezen voor een oplossing die zoveel mogelijk instabiliteit voorkomt, maar dat het instabiliteit zal opleveren is overduidelijk. Die flexibiliteit moet in het buitenlands beleid worden ingebouwd.

Hoe denken wij de communicatie van het ministerie te verbeteren? Wat gebeurde bij het referendum over het Europees verdrag was zeer evident. Traditioneel is het ministerie meer geïnteresseerd in de vraag: hoe word ik geapprecieerd in Berlijn, Brussel, Moskou en Washington? Men is minder bezig met de vraag: hoe worden wij in Nederland geapprecieerd? Onlangs vond een bijeenkomst plaats van 500 ondernemers van beide kanten van de grens, Achterhoek en Nordrhein-Westfalen, over problemen met de euregionale samenwerking versus het nieuwe verdrag. Als zo'n bijeenkomst slaagt, heb je 500 ambassadeurs voor het nieuwe Europese verdrag. Niemand van het ministerie is naar deze bijeenkomst gegaan omdat men meende dat het een zaak van de minister of zijn politieke assistent is – een avond in het land. Verandering vraagt een cultuuromslag, maar ik ben hiermee bezig.

De NAVO blijft dé verdedigingsorganisatie maar de taken zijn breder dan vroeger. Daarom is men actief buiten het traditionele grondgebied van de NAVO-lidstaten. Dit vraagt om een taakverdeling tussen de NAVO en de EU. Als men in Kosovo een EU-missie wil die de VN-missie moet overnemen, is het van essentieel belang dat de EU de beschikking krijgt over alle informatie en de middelen van de NAVO. Dat wordt nu geblokkeerd door Turkije vanwege Cyprus. Ik spreek Turkije hierop aan. De samenwerking tussen EU en NAVO moet absoluut verbeteren, omdat je bijvoorbeeld in Afghanistan de Europese politiemissie kunt vergeten. Je kunt niet werken met een beperkte capaciteit en een beperkte inlichtingendienst. Betere samenwerking moet de komende vier jaar worden gerealiseerd.

Sluiting 16.40 uur.